

УДК 37.018.1

Ing. Zuzana Brčiaková, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Pedagogická fakulta Inštitút Juraja Páleša
v Levoči

e-mail: zuzana.brciakova@ku.sk

VPLYV RODINNÉHO PROSTREDIA NA ZÁŠKOLÁCTVO AKO JEDEN ZO SOCIÁLNO-PATOLIGICKÝCH JAVOV

Abstrakt. Príspevok sa zaoberá vplyvom rodinného prostredia na záškoláctvo, ktoré možno zaradiť medzi sociálno-patologické javy. Obsahuje teoretické východiská pre skúmanie danej problematiky, pričom zdôrazňuje príčiny, dôsledky a prevenciu tohto sociálno-patologického javu.

Kľúčové slová: záškoláctvo, rodina, dieťa, rodinné prostredie, neospravedlnené hodiny

THE INFLUENCE OF THE FAMILY ENVIRONMENT ON TRUANCY AS ONE OF SOCIO-PATHOLOGICAL PHENOMENA

Abstract. The paper deals with the influence of the family environment on truancy, which can be classified as a socio-pathological phenomenon. It contains theoretical background for the study of the issue, emphasizing the causes, consequences and prevention of this socio-pathological phenomenon.

Key words: truancy, family, child, family environment, unexcused absence

Úvod

V dôsledku spoločensko-ekonomického vývoja dochádza k nárastu negatívnych spoločenských javov, od drobných problémov v správaní až po závažné sociálno-patologické javy. Spektrum sociálno-patologických javov je široké.

Sociologické výskumy potvrdzujú vplyv rodinného prostredia na utváranie osobnosti, vlastností, názorov, životného štýlu dieťaťa, na ich profesijnú a životnú dráhu, atď. Na základe týchto výskumov niektorí odborníci tvrdia, že rôzne negatívne javy v súčasnej spoločnosti – záškoláctvo, násilie, drogová závislosť a iné sú zapríčinené predovšetkým nekvalitným rodinným prostredím, ktoré pôsobí na jedinca ako na nositeľa spomínaných negatívnych javov.

Rodina

Rodina je primárnym socializačným činiteľom. Nedostatky pri zlyhávaní základných socializačných činiteľov, medzi ktoré rodina patrí, sa odzrkadlia pri problémovom správaní detí. Vývin dieťaťa je podmienený rodinným zázemím. Dysfunkčné rodinné prostredie ovplyvňuje vznik sociálno-patologických javov u detí. Rodina by mala byť hlavným zdrojom vhodného a zdravého správania. Ak sa dieťaťu doma prejavuje malo lásky, používajú sa prísne a neprimerané tresty alebo dieťa cíti nezáujem rodičov, často to vedie k únikom do mimorodinných zoskupení. (Emmerová, 2015, s. 5)

Negatívny vplyv sociálneho prostredia spočíva predovšetkým v nepodnetnom, nevhodnom až patologickom rodinnom prostredí. V takomto prostredí si dieťa osvojuje nežiaduce vzorce správania. Môže ísť o rodiny, ktoré sú funkčné iba na formálnej úrovni a neposkytujú dieťaťu podnety dôležité pre jeho harmonický vývoj, rodiny kde jeden alebo obidvaja rodičia sú anomálnymi osobnosťami, rodiny, ktoré sú súčasťou subkultúry alebo sociálnej skupiny, ktorá toleruje alebo až podporuje správanie požadované majoritnou spoločnosťou za poruchové. (Hroncová – Emmerová, 2010, s. 206)

Záškoláctvo

Záškoláctvo má úzku súvislosť s ostatnými sociálno-patologickými javmi, ktoré majú závažnejší charakter. Záškoláctvo patrí k rozšírenej a závažnej poruche

správania. Záškoláci majú narušení osobnostný vzťah k škole a k školským povinnostiam.

Podľa Emmerovej (2014, s. 2) záškoláctvo možno označiť ako jav, kedy žiak úmyselne vynecháva školskú dochádzku a snaží sa takýmto spôsobom vyhnúť školským povinnostiam. V takomto prípade žiak porušuje jedno zo základných pravidiel, ktoré má plniť, nakoľko jeho prvoradou úlohou je chodiť do školy a plniť si svoje študijné povinnosti.

Kariková (2001, s. 127) uvádza: „*motivácia pre záškoláctvo je rozmanitá, napr. snaha vyhnúť sa nepríjemnostiam, odpor k učiteľovi, pomsta za školskú nespravodlivosť, vzdor, pocit ublíženia, neistota v spoločnosti druhých detí, príslušnosť k detskej skupine, ktorá povyšuje záškoláctvo za normu správania, snaha vytiahnuť sa pred ostatnými a pod.*“

Bakošová (2008, s. 142 – 143) uvádza tieto charakteristiky záškoláctva:

- *záškoláctvo ako porušenie sociálnej normy* – normou je povinnosť dieťaťa navštevovať školu a povinnosťou rodičov vychovávať dieťa k dodržaniu tejto povinnosti;
- *záškoláctvo ako reaktívny akt* – nepríjemnú situáciu spojenú so školou riešia deti často únikom – majú strach z neúspechu, posmechu;
- *záškoláctvo ako výbuch* – ide o dlhodobú frustráciu dieťaťa, ktorú rieši únikom zo školy – dlhodobo sa cíti osamelé, zradené rodičmi aj učiteľmi;
- *záškoláctvo ako zábava* – dieťa trávi čas s partiou, navštevujú herne, pohostinstvá, parky, neúčast' v škole zakrývajú ospravedlňenkami;
- *záškoláctvo u detí zo sociálne znevýhodneného prostredia* – detí, ktoré žijú v chudobných, sociálne i kultúrne zaostalých rodinách, rodičia sú osobnostne problémoví, s nízkym vzdelaním;
- *záškoláctvo u celkovo problémových detí* – ide o problémy z hľadiska disciplíny – dodržiavanie spoločenského správania, konflikty so spolužiakmi, podvody, klamstvá, krutosť voči iným, tieto deti majú problémy, ktoré súvisia s ich výkonom v škole, s prospechom, plnením si úloh;

- *záškoláctvo ako reakcia na zložitú životnú situáciu* – vyskytuje sa u detí, ktoré sa ťažšie vyrovnávajú so zložitými alebo zmenenými situáciami, adaptačné problémy spojené s prechodom na iný typ školy, s dochádzaním, so sociálnou izoláciou v novom prostredí, tieto deti môžu tiež byť dlhodobo vystavené neurotizáčnemu výchovnému pôsobeniu – prílišnej prísnosti rodičov, neadekvátnym požiadavkám, nedôslednosti a pod.;
- *záškoláctvo ako motív prežiť niečo príjemnejšie* – vyskytuje sa aj u detí s dobrým prospechom, chcú zažiť niečo iné ako len plnenie školských povinností, záškoláctvo je skryté, deti predstierajú rôzne choroby;
- *záškoláctvo ako individualizujúca úzkosť* – dieťa nechce chodiť do školy, nadobúda patologickú formu, keď sa objavujú psychosomatické a psychické príznaky, žiak trpí školskou fóbiou, nemá pocit oslobodenia ani vtedy, keď sa vyhne škole.

Kariková (2001, s. 128) uvádza, že dôležitý je aj vek. Čím mladšie dieťa sa dopúšťa záškoláctva, tým, je aj vážnejší jeho subjektívny motív a pocity úzkosti spojené s obavami z prezradenia a následného trestu.

Existujú dva druhy záškoláctva, a to: *záškoláctvo individuálne*, ktoré považujeme za závažnejšie, lebo dieťa prežíva pocity strachu a napätia osamote; druhým druhom záškoláctva je *záškoláctvo skupinové* a môže byť prejavom zábavy. (Emmerová, 2007, s. 62)

Príčiny záškoláctva vplyvom rodinného prostredia

Výskumy poukazujú na to, že rodinné prostredie v značnej miere vplýva na pravidelnú dochádzku detí do školy, z čoho je zrejme, že rodinná výchova je významným faktorom podieľajúcim sa na výskyte záškoláctva. (Bieliková, 2002, s. 14)

Na záškoláctvo má obrovský vplyv:

- *rodinné prostredie;*
- *ľahostajný postoj rodičov k školskej dochádzke;*
- *prehnaná starostlivosť zo strany rodičov;*

- *vysoké nároky na dieťa zo strany rodičov;*
- *nejednotnosť v rodičovskej výchove;*
- *nadmerné pracovné zaťaženie rodičov;*
- *strach z potrestania rodičmi;*
- *v sociálne znevýhodnených komunitách rodičia zneužívajú deti napr. na*

dozeranie na mladších súrodencov, pomoc súrodencom pri domácich úlohách alebo práce v domácnosti, ktoré by mali zabezpečovať oni. (Olšavská, 2014, s. 44)

Lednická (2013, B 1.2/7 - B 1.2/8) uvádza tieto príklady vplyvu rodinného prostredia:

- *Výchova založená na príkazoch a zákazoch* – takýto spôsob výchovy potláča prirodzenosť dieťaťa, môže to viesť k tomu, že dieťa „chce slobodne narábať so svojim časom“, užíva si svoju moc a svoju „šikovnosť“ ako oklamať dospelých.

- *Nezáujem* – rodičovi nie sú podozrivé vyhýbavé odpovede na otázky typu: „Čo bolo v škole?“ – odpoveď: „Nič“, alebo: „Máte úlohy?“ – odpoveď: „Nie“. Dieťa si je isté, že rodičovou nevšímavosťou si môže dovoliť nechodiť do školy.

- *Perfekcionizmus* – ak dieťa je pod neustálym tlakom pocitu, že urobí chybu, že sklame požiadavky rodičov, a preto potrebuje úľavu, ktorou môže byť, napríklad, aj absencia v škole.

- *Nedôslednosť* – dieťa „vie, ako na rodiča“ – napr. ráno tesne pred tým, ako sa rodič ponáhl'a do práce, dieťa začne naliehať, aby mohlo ostať doma, lebo sa nenaučilo na istý predmet a bojí sa, že dostane päťku. Rodič v časovom strese „rieši“ situáciu, tak, že nátlaku dieťaťa podľahne.

- *Zlý príklad* – na dieťa v rodine má silný vplyv aj „zlý príklad“, čím môže byť napríklad neustále nezamestnaný rodič alebo dospelý súrodenec, ktorého živia rodičia a pod.

Podľa Drzníkovej (In: Hromcová, Emmerová, Kropáčová, 2013, s. 213) sa najčastejšie príčiny záškoláctva týkajú rodinného zázemia detí a úzko súvisia aj so školou a vyučovacím procesom. Poukazuje aj na negatívny vplyv partie. Podobný

názor zastáva aj Tuček, kde k príčinám zaraďuje ľahostajný postoj rodičov k školskej dochádzke, dlhotrvajúcu rekonvalescenciu detí po chorobe.

Olšovská (2014, s. 45) uvádza, že spôsob trávenia času závisí od veku dieťaťa, od problému, ktorý ho trápi, od osobnostných vlastností, od vplyvu rodinného prostredia a štýlu výchovy v rodine.

Autorka Markhamová (1990, In: Lednická, 2013, B 1.2/10 - B 1.2/11) vo svojej knihe píše, že podľa jedného psychologického výskumu býva dieťa najviac zaťažené stresom v období školskej dochádzky, pričom pravdepodobne najväčšiemu stresu je dieťa vystavené v týchto štyroch obdobiach života:

1. *V prvej triede*, keď je dieťa zvyknuté byť s rodičom celý deň a zrazu sa musí prispôbiť novému režimu.
2. *Okolo puberty*, keď sa dieťa musí vyrovnávať s novými pocitmi.
3. *V deviatej triede*, keď sa dieťa pripravuje na prijímačky na strednú školu.
4. *V prvom ročníku na strednej škole*, keď si musí hľadať nových kamarátov.

Dôsledky záškoláctva

Musíme si uvedomiť, že záškoláctvo so sebou môže prinášať dlhodobejšie následky. Mnohí žiaci sú nútení absolvovať komisionálne skúšky. Keď ich nezvládnu sú nútení opakovať ročník. Rodičia sú zodpovedný za plnenie školských povinností a školskej dochádzky svojich detí.

Povinná školská dochádzka je desať ročná a trvá najviac do konca školského roku, v ktorom žiak dovŕši 16. rok veku. (Zákon č. 245/2008 – školský zákon)

Dôsledkami pre rodičov detí, ktoré zanedbávajú povinnú školskú dochádzku môžu byť pozastavené prídavky na dieťa, priestupkové konanie, trestné oznámenie, prípadne aj opatrenia zo strany Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, oddelenia sociálnej právnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Prevenia záškoláctva

Pre efektívne riešenie záškoláctva je veľmi dôležitá prevencia. Treba odstraňovať možné spúšťače mechanizmy záškoláctva. Pri spozorovaní menších

problémov by mal učiteľ kontaktovať rodičov a zistiť, či je v rodine všetko v poriadku.

Rodičia by mali zvažovať nielen spôsob výchovy, ale aj to, aký podiel môžu mať v príčinách absencií svojich detí v škole.

Spôsob rodičovskej výchovy závisí od rodičov. Rodičia by sa mali zamerať na výchovné pôsobenie a ciele vo svojej vlastnej rodine. Mali by zvážiť, či nejakým spôsobom negatívne neovplyvňujú svoje dieťa, či nie sú v ich správaní také nežiadúce prejavy, ktoré môže ich dieťa napodobňovať. Je dôležité, aby sa rodičia dieťaťu dostatočne venovali, aby vedeli, kde sa ich dieťa nachádza po vyučovaní, s kým sa kamaráti, či nie je členom nejakej nevhodnej partie a pod. (Olšavská, 2014, s. 46)

Lednická (<http://old.psychologickecentrum.sk/files/58.pdf>) odporúča nasledovný postup krokov pri riešení neospravedlneného vymeškania výchovno-vzdelávacieho procesu pre rodičov:

- zaujímať sa o dochádzku dieťaťa do školy – rozprávaním sa s dieťaťom, s prejavovaním skutočného záujmu o jeho prežívanie, kontaktovaním sa so školou a pod.;
- byť vnímavý pri prežívaní dieťaťa – zistiť príčinu vymeškávania školy (neúspech v škole, prílišné nároky, nepriaznivé sociálne vzťahy, šikanovanie, dieťa záškoláctvo vyskúšalo a prechádzalo mu to a pod.);
- pri rozhovoroch skôr počúvať ako hovoriť, vytvoriť bezpečnú atmosféru, aby sa dieťa zdôverilo;
- jasne deklarovat', že dieťa neodsudzujete, ale že takéto správanie nebudete rešpektovať;
- iniciovať spoluprácu so školou, žiadať spoluprácu pri riešení problémov;
- spoločne so školou a dieťaťom určiť pravidlá návratu dieťaťa do školy;
- pri návrate do školy byť skôr nápomocným a zároveň dôsledným;
- vyhľadajte pomoc odborníka (výchovný poradca školy, psychológ, odborný zamestnanec centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie,

oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny).

Emmerová (2013, s. 33–34) uvádza „*práve rodina, ako primárny výchovný a socializačný činiteľ je v súvislosti so sociálno-patologickými javmi tak ochranný činiteľ, ako i činiteľ rizikový*“. Gežová (2009, In : Emmerová, 2013, s. 34) zdôrazňuje, že: „*rodina je veľmi dôležitá pre zdravý, plnohodnotný a hlavne šťastný život každého dieťaťa*“.

Záver

Rodina je najdôležitejším elementom, keďže pôsobí na dieťa od narodenia. Rodičia majú veľký podiel na utváraní osobnosti, vlastností, názorov a životného štýlu dieťaťa.

Rodina by pre dieťa mala predstavovať miesto, kam sa bude rád vracat' a kde vždy nájde pokoj, bezpečie a oporu v každej situácii. Pri utváraní rodinného šťastia sa musia podieľať všetci členovia rodiny. Musíme sa naučiť správne komunikovať a pozorne načúvať druhému. Niekedy rodičia prejavujú nespokojnosť, ak ich deti nedosahujú lepšie výsledky v rôznych činnostiach, čím stresujú nielen deti ale aj seba. Preto by rodičia mali byť schopní zľaviť zo svojich nárokov. Každý člen rodiny sa v priebehu života mení. Táto zmena sa týka predovšetkým individuálnych potrieb a nárokov, no i spôsobu, ako pristupuje k problémom a k stále sa meniacim okolnostiam. Preto, ak má rodina nažívať vo vzájomnej láske a šťastí, každý člen si musí uvedomovať prebiehajúce zmeny a vychádzať ostatným členom rodiny v ich potrebách v ústrety. Náboženská viera by sa mala stať súčasťou rodinného života. Praktické prežívanie viery v rodine posilňuje vzájomnosť rodinného spoločenstva.

V posledných rokoch narastá výskyt sociálno-patologických javov medzi, ktoré patrí i záškoláctvo. Odborníci hľadajú príčiny a spôsoby ako výskytu záškoláctva zabrániť. Záškoláctvo by sme mali vnímať ako reakciu dieťaťa, ktoré nie je schopné adekvátne riešiť svoje problémy. Najlepšou prevenciou záškoláctva je dobrá rodina.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BAKOŠOVÁ, Z. 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. vydanie. Bratislava: Public Promotion, 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
2. BIELIKOVÁ, M. 2002. *Záškoláctvo a jeho príčiny vo vybraných okresoch SR*. 1. vydanie Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2002. 31 s.
3. EMMEROVÁ, I. 2007. *Prevenia sociálnopatologických javov v školskom prostredí*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007. 129 s. ISBN 978-80-8083-440-1.
4. EMMEROVÁ, I. 2013. Záškoláctvo ako sociálno-výchovný problém a možnosti jeho prevencie a riešenia. In: *Zborník vedeckovýskumných prác Katedry pedagogiky*. Banská Bystrica: Belianum, 2013, č. 9, s. 28 - 35.
5. EMMEROVÁ, I. 2014. Záškoláctvo ako výchovný problém u žiakov základných i stredných škôl – možnosti jeho prevencie a riešenia. In: *Vychovávateľ*, roč. LXII, č. 5-6. s. 2-8. ISSN 0139-6919.
6. EMMEROVÁ, I. 2015. Vplyv prostredia na vznik problémového správania detí a mládeže. In: *Vychovávateľ*, roč. LXIV, č. 1-2. s. 4-10. ISSN 0139-6919.
7. HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. a kol. 2010. *Sociológia výchovy a vzdelávania*. 1. vydanie Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2010. 350 s. ISBN 978-80-557-0035-9.
8. HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. – KROPÁČOVÁ, K. a kol. 2013. *Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole (Metodická príručka pre sociálnych pedagógov a koordinátorov prevencie)*. Banská Bystrica: Belanium, 2013. 346 s. ISBN 978-80-557-0596-5.
9. KARIKOVÁ, S. 2001. *Základy patopsychológie detí a mládeže*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2001. 166 s. ISBN 80-8055-486-2.
10. LEDNICKÁ, J. 2013. Záškoláctvo. In *Sociálne problémy v škole*. Bratislava : Dr. Josef Raabe Slovensko, 2013, s. B 1.2/1 – B 1.2/28. ISBN 978-80-

8140-100-8. Dostupné na internete: https://www.komposyt.sk/pre-odbornikov/ziak-so-svvp/preview-file/socialne-problemy-v-skole_vnutro-976.pdf.

11. LEDNICKÁ, J.: Metodický list určený Zákonným zástupcom a pedagógom: Zanedbávanie povinnej školskej dochádzky. Dostupné na internete: <http://old.psychologickecentrum.sk/files/58.pdf>

12. OLŠAVSKÁ, M. 2014. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov 1. časť*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2014. 52 s. ISBN 978-80-8052-684-9.

13. Zákon č. 245/2008 z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Матеріали подано в авторській редакції